

АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ, ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНОЇ ЙОГО ЖЕРТВАМ ШКОДИ

ПІДЮКОВ Петро Павлович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник ВОНДР НАВС, заслужений юрист України

УСТИМЕНКО Тетяна Петрівна - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС, полковник поліції

Терористичні акти, серійність проявів та еволюція яких наприкінці минулого – початку нинішнього тисячоліть спостерігалися в ряді зарубіжних країн Європи, Азії та Сполучених Штатах Америки, останнім часом усе більше стають характерними і для нашої країни.

Терористична агресія, що відбувається, триваючи вже понад трьох років у Донецькому і Луганському регіонах, низка терактів в Одесі, Харкові та навіть у столиці України сколихнули вітчизняну і всю прогресивну світову спільноту.

Суттєво ускладнюючи соціально-політичну, економічну та криміногенну ситуацію в державі, терористичні акції відчутно дестабілізують розвиток українського суспільства, його прагнення рухатись у європейський і світовий цивілізований простір, створюючи подекуди реальну загрозу навіть українській державності й національній безпеці країни.

Звісно, що це не може не турбувати й непокоїти керівництво держави і її політикум та вимагає їх докласти максимальних зусиль щодо запобігання і протидії тероризму в Україні, використовуючи міжнародно-правову базу й зарубіжну практику тих країн, які зазнали всю його серйозність і підвищену небезпеку значно раніше.

У зарубіжній науковій літературі вже переконливо доведено і світовою правоохоронною практикою підтверджено, що безпосередні виконавці терористичних акцій – це, зазвичай, прості “маріонетки”, за

якими стоять більш солідні “фігури” – їхні “кукловоди” – лідери організованих злочинних угруповань, сепаратистських зграй чи мафіозних кланів (навіть якщо теракти вчиняються на релігійному ґрунті).

Саме вони у першу чергу, мають нести сувору відповідальність за їх підготовку і проведення, а також – за їхні наслідки.

Водночас, терористичний акт можливий лише за умови його фінансового забезпечення, включаючи відбір і підготовку бойовиків, пошук і придбання зброї чи вибухівки, технічних засобів і т.ін. Тому цілком логічно, що олігархічні фінансові структури, що здійснюють таке забезпечення (на разовій чи постійній основі) мають поруч з його організаторами нести не менш сувору відповідальність і за сам теракт, і за його наслідки, зокрема, щодо солідарного відшкодування (компенсації) заподіяної його жертвам шкоди у повному обсязі.

Здається, що саме за цих обставин ще понад двадцять років тому в міжнародному праві було закріплено поняття “фінансування терористичної діяльності”.

У прийнятій Організацією Об’єднаних Націй “Декларації про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму” (затверджена Резолюцією 49/60 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1994) було проголошено обов’язком країн-учасниць, їх юридичних і фізичних осіб “утримуватись від організації терористичної діяльності, підбурювання до неї, сприяння її здійсненню, фінансування, заохочення чи проявлення терпимості до

неї та прийняти належні практичні заходи щодо забезпечення того, щоб їхні відповідні території не використовувались для створення терористичних баз чи навчальних таборів для підготовки та організації терористичних актів, спрямованих проти інших держав та їх громадян”.

У подальшому Організація Об'єднаних Націй ще тричі (щороку поспіль) поверталася до розгляду вказаного питання (Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 52/210 від 17.12.1996, 52/165 від 15.12.1997, 53/108 від 08.12.1998), було утворено Спеціальний Комітет ООН по боротьбі з фінансуванням тероризму, розроблено Міжнародну Конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, яка вже 10 січня 2000 року була відкрита для підписання країнами в Нью-Йорку. У цьому важливому міжнародно-правовому документі вперше, поруч із визначенням переліку протиправних діянь, що мають розцінюватися як злочинне фінансування терористичної діяльності, було також окреслено три основних положення, обов'язкових для врахування в нормах національного законодавства країн-учасниць:

1. Щоб фінансування тероризму беззаперечно визначалось у внутрішньодержавному законодавстві як кримінальний злочин.

2. Країни, які підпишуть Конвенцію, мають забезпечити судові процеси щодо таких злочинних діянь.

3. Усі країни-учасниці зобов'язані створити систему протидії терористичним актам.

Ці положення отримали свій розвиток у відповідній Резолюції 1371 Ради Безпеки ООН від 28.09.2001, якою проголошено серед іншого необхідність зобов'язання всіх країн світу забезпечувати, щоб будь-яка особа, яка бере участь у фінансуванні, плануванні, підготовці або здійсненні терористичних актів чи в їх підтримці, притягалася до судової відповідальності, й забезпечити, щоб, окрім будь-яких інших заходів щодо цих осіб, такі терористичні акти кваліфікувалися як серйозні кримінальні правопорушення у внутрішньодержавних законах і положеннях, та щоб покарання належним

чином визначалось небезпечністю таких терористичних актів.

У Резолюції, зокрема, було проголошено, що всі країни світу зобов'язані:

1) запобігати й протидіяти фінансуванню терористичних актів;

2) ввести кримінальну відповідальність за навмисне надання чи збір засобів, будь-якими методами, прямо чи опосередковано, їх громадянами або на їх територіях з намірами, щоб такі засоби використовувались, чи при усвідомленні того, що вони будуть використані для здійснення терористичних актів;

3) невідкладно заблокувати кошти та інші фінансові активи чи економічні ресурси осіб, які скоюють або намагаються скоювати терористичні акти, або беруть участь у здійсненні терористичних актів чи сприяють їх здійсненню; організацій, які прямо чи опосередковано перебувають у власності або під контролем таких осіб, а також осіб та організацій, що діють від імені або за вказівкою таких осіб;

4) утримуватись від надання у будь-якій формі підтримки – активної чи пасивної – організаціям або особам, причетним до терористичних актів, у тому числі шляхом запобігання вербуванню членів терористичних груп та ліквідації каналів постачання зброї терористам;

5) відмовляти у прихистку тим, хто планує, фінансує, подає допомогу або скоює терористичні акти, чи надає прилисток терористам і сприяє скоюванню ними злочинам;

6) не допускати, щоб ті, хто фінансує, планує, надає допомогу або вчиняє терористичні акти, використовували свою територію з цією метою проти інших держав або їх громадян;

7) забезпечувати, щоб будь-яка особа, яка бере участь у фінансуванні, плануванні, підготовці або здійсненні терористичних актів чи в підтримці терористичних актів, притягалася до судової відповідальності, й забезпечити, щоб, окрім будь-яких інших заходів щодо цих осіб, такі терористичні акти кваліфікувалися як серйозні кримінальні правопорушення у внутрішньодержавних законах і положеннях та щоб покарання на-

лежним чином визначалося небезпечністю таких терористичних актів;

8) надавати одна одній усіляку допомогу у кримінальному провадженні чи кримінальному переслідуванні осіб, що мають стосунок до фінансування або підтримки терористичних актів, вимагаючи сприяння в отриманні наявних у них доказів, необхідних до такого переслідування.

Вимоги вищенаведених міжнародно-правових документів, хоч і з деяким запізненням, отримали імплементацію в національному законодавстві України.

У 2006 році Законом України № 170-V (170-16) від 21.09.2006 були внесені відповідні зміни до ст. 258 (виключено ч.4 цієї статті) Кримінального кодексу України, Кодекс доповнено ст.ст. 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, а в 2010 – ст. 285-5 (Закон України № 2258-VI (2258-17) від 15.08.2010 з унесенням деяких змін до ст. 258-3, 258-4 КК України; у 2014 році внесені зміни також до ст.ст. 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4 (згідно із Законом України № 1689-VII від 17.10.2014) [1].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 258-5 КК України, фінансуванням тероризму визнаються дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту та створенню терористичної групи (організації).

Важливо також зазначити, що 2010 року Верховною Радою України було ратифіковано (із заявами та застереженнями) “Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму” (Закон України від 17.11.2010-№ 2698-VI (2698-17).

Цей важливий документ містить вимоги до держав щодо застосування Конвенції до фінансування тероризму, для чого кожна з них має вжити таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними, щоб вони могли застосовувати положення Конвенції протидії злочинам щодо протидії тероризму та його фінансуванню.

Зокрема, йдеться про те, що “кожна Сторона забезпечує свою спроможність здій-

снювати пошук, відстежувати, визначати, заблокувати, заарештовувати й конфіскувати майно законного або незаконного походження, використане або призначене для використання будь-яким чином, цілком або частково, для фінансування тероризму, або доходи, одержані внаслідок цього злочину, та забезпечити із цією метою співробітництво в якомога більшому обсязі” [2, с. 31].

При цьому Глава I Конвенції містить роз’яснення уживання термінів, розуміючи, зокрема, що:

а) “доходи” означає будь-яку економічну вигоду, одержану чи набуту, прямо чи опосередковано, від злочинів. Вона може бути складатися з будь-якого майна, зазначеного в підпункті “б” цієї статті;

б) “майно” вимагає майно будь-якого виду, незалежно від того, матеріальне воно чи виражене в правах, рухоме чи нерухоме, та правові документи, які підтверджують право на таке майно або частку в ньому;

в) “конфіскація” означає покарання або захід, призначені судом після розгляду справи стосовно злочину чи злочинів, результатом якого є остаточне позбавлення майна;

г) “заблокування” або “арешт” означає тимчасову заборону передачі, знищення, перетворення, відчуження або руху майна або тимчасове взяття під охорону або контроль майна на підставі рішення суду або іншого компетентного органу.

Конвенція містить також вимогу щодо створення в кожній країні підрозділів фінансової розвідки (ПФР), розуміючи під таким органом її центральну національну установу, відповідальну за отримання (та запитування, коли це дозволено), аналіз і подання компетентним органам, розкриття фінансової інформації:

- стосовно доходів, які викликають підозру потенційного фінансування тероризму або

- інформації, необхідної згідно з національним законодавством або правилами, з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Водночас, як і вищезазначені інші міжнародно-правові документи, подальшу імплементацію й деталізацію в національному законодавстві вимоги Конвенції Ради Єв-

ропи отримали через чотири роки після її ратифікації, коли у 2014 році Верховною Радою України було прийнято Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” [3].

Зазначені новели чинного законодавства вважаємо нагальними і досить важливими для нашої країни, особливо у зв'язку з відомими подіями, що відбуваються на її сході, і тим більше, що незабаром все ж наступить мир і буде поставлене питання про відновлення зруйнованої терористами економіки й інфраструктури цього регіону, відшкодування нанесених ними місцевому населенню і державі збитків.

Тому варто ще більш уважно і детально, усебічно проаналізувати ці новели.

Як нам здається, саме таке вивчення їх змісту і, зокрема, порівняльний аналіз, наприклад, санкцій ст.ст. 258 і 258-3 (“Терористичний акт” і “Створення терористичної групи чи терористичної організації” відповідно) та ст. 258-5 (“Фінансування тероризму”) засвідчує, що вітчизняний законодавець все ж вважає останній злочин – менш небезпечним ніж учинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво ними або навіть участь у такій групі (організації), організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації.

На наш погляд, у санкціях частин 1-3 ст. 258-5 КК України варто було б зазначити обов'язок відшкодування (компенсації) у повному обсязі суб'єктом злочину заподіяної його жертвам шкоди, вказати про це і в ч.4 цієї ж статті як на одну з обов'язкових умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності за фінансування тероризму.

У такому ж форматі, як нам здається, має бути доопрацьований і Розділ VIII вказаного вище Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінан-

суванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”, яким передбачена відповідальність за порушення вимог законодавства у цій сфері.

Маємо й ряд інших зауважень і пропозицій, викладення яких обмежене відведеними нормами щодо обсягів наукової статті, а тому вони – тема наступних публікацій у юридичній літературі, обговорень на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що Україною майже в повному обсязі виконані вимоги першого з трьох основних положень, обов'язкових для врахування в нормах національного законодавства відповідно до Міжнародної Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, на часі маємо очікувати реалізацію їх решти. Вважаємо за необхідне, щоб при цьому були враховані і наші пропозиції, які ґрунтуються і цілком відповідають міжнародно-правовим нормам щодо відшкодування та компенсації жертвам насильницьких злочинів, прийнятим Організацією Об'єднаних Націй протягом 1985-2004 років.

Література

1. Кримінальний кодекс України. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 212 с. – (Кодекси України).
2. Досвід країн Європейського Союзу щодо протидії злочинам, пов'язаним з корупцією, та захисту фінансових інтересів держави [Текст]: аналіт. огляд / [І. Кржечковський, В.В. Тацієнко, С.С. Чернявський та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 280 с.
3. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” від 14.10.2014 р. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. - № 50-51. – Ст. 2057.